

התבואה שליש [שהוא השיעור הקובע לענין מעשר] –

אדם צובה], שכבשה דוד והוסיפה על ארץ ישראל.

וחזר ומכרה לו הישראל לגוי **משהביאה שליש**, הרי זו השדה **חייבת במעשר** [אם נתמרחק ביד ישראל, שחזרה ומכרה הגוי לישראל קודם מירוח], היות **שכבר נתחייבה** השדה במעשר, כשהביאה שליש ביד ישראל.⁽¹⁹⁾

וקסבר התנא של הברייתא: **"כיבוש יחיד"**, ככיבושה של סוריא שכבשה דוד, ולא היו כל ישראל ביחד כדרך שהיו בכיבוש יהושע, שהיו כולם וכבשוה לצורך כל ישראל קודם חלוקה, ואילו דוד לא כבש אותה אלא לצורכו –

הרי משמע: אם **נתחייבה** השדה ביד ישראל, **אין** אכן חייבת היא במעשר אף שנמכרה אחר כך לגוי!

כיבוש כעין זה **לא שמייה כיבוש** מן התורה.⁽²⁰⁾

הא אם **לא נתחייבה** השדה במעשר ביד ישראל, אלא היתה השדה של הגוי בשעת הבאת שליש, **לא** תתחייב השדה במעשר, [ואפילו אם בשעת מירוח היתה של ישראל, שחזר ולקחה מן הגוי].

ולכן, אף שחכמים חייבו שם במעשר, מכל מקום לא חייבו אלא בשדה של ישראל, ולא בשדה של גוי.

הרי למדנו שיש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר; ותיקשי לרבה שאינו סובר כן!?

תא שמע שיש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר:

ומשנינן: **הכא במאי עסקינן: במוריא** [היא

ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות.

כל פרי שגדל באותה שדה, **טבל וחולין** מ-ב מעורבין זה בזה,⁽¹⁾ שהרי כל פרי ופרי מעורב בו חלקו של הגוי הפטור מן המעשר,

נתחייבה במעשר היות ובשעת הבאת שליש היתה ביד ישראל.

דהוא משום ד"כי שקיל ליה גוי, הפקר בטעות הוא, ואינו הפקר", וראה מה שכתב בזה ב"קהלות יעקב" סימן לג אות ב.

20. נתבאר על פי רש"י כאן, ולעיל ח ב ד"ה כיבוש יחיד; וראה מה שנתבאר בהערות שם, ותלמד לכאן.

19. הקשה המהרש"א: למה לו לתנא לומר, שהיתה זרועה ביד הגוי והביאה שליש ביד ישראל, ושוב חזר ומכרה לגוי, לא היה לו לומר אלא שדה שהביאה שליש ביד ישראל וחזר ומכרה לגוי הרי היא חייבת במעשר שכבר נתחייבה! ? וראה מה שיישב.

1. כתב רש"י: "אין לך כל חיטה וחיטה שאין חציה טבל וחציה חולין, שחלק הגוי פטור; ואף לאחר שחלקו התבואה, הלוקח מן הגוי צריך לעשר; וישראל צריך לעשר את שלו מיניה וביה, ולא ממנו על טבל גמור, ולא מטבל גמור עליו, מפני שמפריש מן הפטור על החיוב [כשמפריש

והרש"ש כתב, דחידוש בא התנא להשמיענו: אף על פי שלא גדל כל השליש ביד ישראל, שהרי מתחילה של גוי היתה, מכל מקום

וחלקו של הישראל החייב במעשר, דברי רבי.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אם חלקו הישראל והגוי את הפירות, הרי שאותם פירות של גוי [שהגיעו לחלקו של הגוי], פטור מן המעשר, [ואפילו קנה אותו הישראל ממנו קודם מירוח, ומירחו הישראל], ואילו של ישראל, [פירות המגיעים לחלקו של ישראל], חייב במעשר, כדמפרש טעמא ואזיל.

עד כאן לא פליגי — רבי ורבן שמעון בן גמליאל — **אלא:**

דמר — רבן שמעון בן גמליאל — **סבר:** יש ברירה, (2) לומר: הוברר הדבר למפרע, שאותו פרי שנפל בחלקו של כל אחד, הוא חלקו כבר מתחילה.

ומר — רבי — **סבר:** אין ברירה.

אבל דכולי עלמא, יש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, שהרי לכולי עלמא חלקו של הגוי פטור ממעשר; ותיקשי לרבה שאינו סובר כן! ?

ומשנינן: **הכא נמי בסוריא, וקסבר** אף תנא של ברייתא זו: **כיבוש יחיד לא שמייה כיבוש.**

אמר רב **הייא בר אבין:** תא שמע ממשנתנו שיש קנין לגוי להפקיע מידי מעשר ובכורים:

שהרי שנינו: **המוכר שדהו לגוי, הרי המוכר לוקח [חייב ליקח] מן הגוי את ביכורי פירותיו, ומביא אותם בכורים לירושלים, מפני תיקון העולם.**

הרי משמע: **מפני תיקון העולם, אין, אכן חייב הוא ליקח ממנו את הביכורים להביאם לירושלים, אבל מדאורייתא לא.**

הרי למדת שיש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר ובכורים, שאם לא כן, היה חייב המוכר מן הדין לקחת מן הגוי את הבכורים ולהביאם לירושלים; ואילו במשנתנו שנינו שאינו אלא מפני תיקון העולם. (3)

אמר תירץ רב אשי: שתי תקנות הוו:

ממעשר, ונמצא מעשר מן הפטור על החיוב; וראה בדבריהם כיצד יתוקן טבל זה. וראה ב"קהלות יעקב" סימן לד שהאריך במחלוקתם זו.

2. תמה ב"אילת השחר": לפי שיטת רש"י שמתחילה היה בודאי כל חטה וחיטה משותפת לשניהם, איך שייך לומר בזה "ברירה", ראה שם.

3. הוקשה לרש"י, לו יהא שאין קנין לגוי להפקיע מידי מעשר, הרי זה רק לענין שאם קנה

ממנו על טבל גמור, ומן החיוב על הפטור [כשמפריש מטבל גמור עליו], אבל כי מעשר מיניה וביה מעשר שלם, נמצא מעשר מן החיוב שבו על החיוב שבו, ומן הפטור שבו על הפטור שבו.

אבל התוספות חלקו על רש"י, שנקט, דבכל חיטה וחיטה יש כאן חיוב גמור ופטור גמור, ולדעתם הכל הוא בספק, כי אין אנו יודעים איזה חלק הגיעו לישראל ואיזה לגוי, אם חלק החיוב הגיעו או חלק הפטור הגיעו, ואם כן אין תקנה לטבל זה במה שיעשר מיניה וביה, כי שמא מה שהוא מעשר הוא מחלקו של הגוי הפטור

בכורים משדה כזו כדין תורה], כיון שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר ובכורים –

אלא כיוון דחזו חכמים דקא מקרי [לשון "מקרה"]⁽⁴⁾ ומזבני [מקילים הישראל לעצמם למכור את שדותיהם שבארץ ישראל לגוי, ולעבור על "לא תחנם"], ומשום דפברי העולם: הרי בקדושתיהו קיימן [בקדושתם הם עומדים], שהרי מביאים

כלומר: אכן אין עיקר חיובו בהבאת הביכורים, תקנת חכמים בלבד ומפני תיקון העולם, שהרי מדאורייתא חייב הוא בהם; אלא שמתחילה הפקיעו חכמים מצות ביכורים מן השדה משום סייג, ושוב החזירו את הדבר לקדמותו מפני תיקון העולם, וכדמפרש הגמרא ואזיל:

תקנה ראשונה לפוטרים מבכורים: מעיקרא הו מייתי מדאורייתא [בתחילה היו מביאים

דאמר "אין קנין", וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א, והרמב"ן רמו על פירוש רש"י וכתב שאינו מחזור; וראה עוד ב"אילת השחר" ד"ה יש לעיין לרש"י.

ג. וב"משנת רבי אהרן" [זרעים סימן ח אות ט ד"ה דהנה] כתב, שמבואר בדברי רש"י אלו, שלמאן דאמר "אין קנין", אין הביאור שקנין הגוי אינו מעכב בקדושה של הקרקע, אלא שלמאן דאמר "אין קנין" אינו קנוי כלל לגוי, שבנוגע לקדושת הארץ ומצוותיה, מחשיבים אנו את הקרקע כאילו היא של ישראל.

ד. ויש מי שהעיר, כי לפי דברי רבי אהרן זצ"ל, מתבאר לשונו של רבה בעמוד א: "אף על פי שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר כו' יש קנין לגוי לחפור בה בורות שיחין ומערות", והובא שם בהערה 10 בשם הראשונים, שהחידוש בדין זה הוא, אף על פי שהוא מפקיע מעשרות ממנה; ואשר לכאורה צריך ביאור: מה הקשר שבין שני הדינים?!

ולפי זה אכן ענין אחד הוא, שאף על פי שאין לו זכות ממונית בארץ ישראל להפקיעה מקדושתה ומצוותיה וכאילו לא קנאה; מכל מקום אין זה מונע ממנו לעשות בה מעשים שיפקיעו ממנה מעשרות, כי לגבי זה יש לו קנין.

4. מהר"ם שי"ף; וראה רמב"ם בפירוש

ממנו הישראל, הרי הוא חייב לעשר, אבל אין המוכר חייב לעשר ממקום אחר את שביד הגוי; ואם כן מה הוכיחה הגמרא ממשנתנו, והרי משנתנו מחייבת אותו לקנות את הבכורים מיד הגוי ולהביאם, וחייב זה אינו אלא מפני תיקון העולם?!

ולזה ביאר רש"י, ש"אי אין קנין לגוי להפקיעה מקדושתה, הויה לה לענין קדושתה ברשות ישראל כאילו משכנה, וכיון דביכורים מצוה דרמיה עליה היא, ולא טבלי לאסור פירות באכילה [אין הפירות נעשים טבל לאוסרם באכילה קודם שהביא בכורים], מיחייב ליקח ולהביא; דלא דמי למעשר, דאפילו למאן דאמר "אין קנין" לא מיחייב לעשר על חלקו של גוי, דמעשר טביל ואסר ליה באכילה, ולא מצוה דרמיה עליה היא, אלא אם כן אוכלן או מוכרן דקא משתרי ליה [ראה לעיל מד א], אבל ביכורים מצוה דרמיה עליה היא".

ב. ב"חזון איש" [שביעית, הובא בליקוטים כאן דף נח א מדפי הספר, בסופו] תמה על רש"י: "אטו הקדושה מידי דמששא היא, שישאר בעלים על הקדושה ולא על השדה, ולמה ינהוג כאן בכורים כיון שהפירות של נכרי, ולמה יתחייב המוכר ליקח הפירות יותר מאיש אחר; ובתוספות [עמוד א ד"ה לוקח, ראה שם], נקטו בפשיטות שאין חייב ליקח, אפילו למאן

ומשום ד"קנין פירות — שיש לו בשדה —
בקנין הגוף דמי, ויכול לומר במקרא
 הבכורים: "ועתה הנה הבאתי את ראשית
 פרי האדמה אשר נתתה לי ה'".

ריש לקיש אמר: מביא הלוקח בכורים, (6)
 ואולם **אינו קורא** עליהם "מקרא בכורים",
 כי היות ואין לו בשדה אלא "קנין פירות",
 אין אני קורא בשדה זו "אשר נתתה לי
 ה'". —

ומשום ד"קנין פירות — שיש לו בה —
לאו בקנין הגוף דמי.

איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש הסובר:
 המוכר שדהו לפירות מביא ואינו קורא:

מהא דתניא: כתיב בפרשת ביכורים:
 "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך
 ולביתך", ולכך אמר הכתוב: "ולביתך",
מלמד: שאדם מביא ביכורי אשתו, ביכורים
 משדה שהכניסה לו אשתו כ"נכסי מלוג",
 שיש לו בה קנין פירות בלבד, וקורא "מקרא
 בכורים". (7)

ממנה בכורים, ואין אנחנו נעשים על שאנו
 מוכרים אותם לגוי —

לפיכך **תקינו** להו חכמים משום סייג, **דלא**
ליתו [שלא יביאו משדה כזו בכורים]; וזו
 היא התקנה הראשונה שפטרם מבכורים.

תקנה שניה לחייבם בבכורים: **כיון דהוו**
 חכמים, **דמאן דלא סגוי ליה**, **מזבן** [הרי הוא
 מוכר לגוי], וסוף דקא **משתקען** השדות **ביד**
הגויים —

הדר **תקינו** להו חכמים, והחזירו את הדבר
 לקדמותו, **דליתו** ממנה בכורים כדי שיטרח
 ויפדנו מן הגוי, וזו היא התקנה השניה
 שהחזירם לדין תורה לחייבם בבכורים.

איתמר:

המוכר שדהו ל"פירות" בלבד, שיאכל
 הלוקח פירותיה עד איזה זמן, ותחזור
 הקרקע לבעליה: (5)

רבי יוחנן אמר: מביא הלוקח בכורים משדה
 זו הקנויה לו לפירות בלבד, ואף **קורא**
 עליהם "מקרא בכורים".

6. נחלקו הרשב"ם והתוספות בבא בתרא קלו ב:
 דעת הרשב"ם: "ומיהו בהבאה חייב [מן
 התורה], דכתיב "אשר תביא מארצך" שהרי
 שיעבד לו יניקת הקרקע לפירותיו".

דעת התוספות: "תקנו מדרבנן להביא משום
 קנין פירות, אבל קריאה לא, מדאמרינן [בבא
 בתרא פא א] משום דמיחזי כשיקרא, או משום
 דאתי לאפקועי מתרומה ומעשר"; וראה מה
 שתמהו שם על שיטת הרשב"ם.

7. ביארו התוספות, שאף כי אכילת פירות בנכסי
 אשתו אינו אלא תקנה דרבנן, מכל מקום דרך

המשניות, ותוספות יום טוב, וחיידושי מהר"ם
 ומהר"ם שיף על דברי הרמב"ם, וחיידושי חתם
 סופר.

5. כתב רש"י: "ובזמן שאין היובל נוהג, קאמר,
 דהיינו משגלו שבט ראובן ושבט גד, שגלו
 תחילה מעבר הירדן על ידי סנחריב עד חרבות
 ירושלים, דאי בזמן שהיובל נוהג סתם מכירה
 לפירות היא, שהרי סופה לחזור ביובל", ודבריו
 הם על פי הסוגיא לקמן מח א, וראה שם
 במהר"ם שיף מה שהעיר על דברי רש"י אלו.

הרי שדי ב"קנין פירות" שיש לבעל בשדה, כדי שיביא ביכורים ויקרא!?

ומשנינן: **שאני התם** — בשדה של אשתו — משום **דכתיב: "ולביתך"** לרבות; ואדרבה ממה שהוצרך הכתוב ללמדנו שמביא בכורים משדה אשתו, יש לנו ללמוד ש"קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי".⁽⁸⁾

ואיכא דאמרי, איתיביה רבי שמעון בן לקיש לרבי יוחנן, הסובר: המוכר שדהו לפירות מביא וקרא:

דתניא: כתיב בפרשת בכורים: **"ולביתך"**, מלמד: **שאדם מביא בכורי אשתו, וקרא!**?

הרי משמע: **התם** — בשדה של אשתו — הוא דמביא וקרא משום **דכתיב "ולביתך"**, אבל **בעלמא**, בשאר שדה שיש לו לפירות בלבד, **לא יקרא**.

הרי למדנו, שהמוכר שדהו לפירות מביא ואינו קורא.

אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש: **טעמא דידי נמי** [טעמי שאני סובר: המוכר שדהו לפירות מביא וקרא], **מהכא** — מפסוק זה הוא דקאמינא לה, [מכאן למדתי], שהרי לימד הכתוב בשדה אשתו, שקנינו בה כקנין הגוף דמי, והוא הדין בכל שאר קנין פירות.

איתיביה לריש לקיש האומר: המוכר שדהו לפירות מביא ואינו קורא:

היה בא בדרך לירושלים, וביכורי אשתו

[ביכורים משדה נכסי מלוג שהכניסה לו אשתו] **בידו, ושמע בדרך שמתה אשתו, הרי זה מביא אותן ביכורים שבידו, וקורא עליהם, שהרי ירש את גוף הקרקע, וקרינן באותה שדה בשעת קריאה: "האדמה אשר נתתה לי ה"'**.

ומשמע: **מתה אשתו קודם שהביא, אין אכן קורא הוא "מקרא בכורים"**, אבל **לא מתה, ואין לו בשדה אלא קנין פירות לא קורא, ותיקשי לריש לקיש!?**

ומשנינן: **הוא הדין דאף על גב דלא מתה אשתו, הרי הוא קורא; ודקשיא לך: אם כן למה שנינו: "ושמע שמתה אשתו":**

"ומתה" איצטריכא ליה [חידוש יש בדבר], כי **סלקא דעתך דאמינא: ליגזור** — באופן זה שבשעת לקיחת הפירות מן השדה היתה השדה של אשתו, ועד שעת הבאה נעשתה השדה שלו, שלא יקרא מקרא בכורים — גזירה **משום דרבי יוסי בר חנינא!**

דאמר רבי יוסי בר חנינא:

דברי רבי יוסי בר חנינא מתפרשים כאן, כפי שפירשם הרשב"ם בבב בתרא פא ב.

בצרן לבכורי פירות שדהו, ושגרן לירושלים ביד שליח.

או שבצרן השליח, ומת שליח בדרך, ובא בעל השדה עצמו להביאם.

הרי זה **מביא ואינו קורא, שנאמר: "ולקחת,**

8. ב"חידושים מכתב יד" כתב: ואם תאמר וניגמר מיניה? ויש לומר דשאני נכסי אשתו שהם קנויים לו לבעל יותר משאר קנין פירות,

נשים שנותנות פירות לבעליהן, ובאופן זה אומרת התורה שהבעל מביא בכורי אשתו, וראה עוד ברשב"א.